

УДК: 316.628

Товпишко А. - ст. гр. БП-11

Тернопільський національний технічний університет ім. Івана Пулюя

ТЕОРІЯ МОТИВАЦІЇ ЗИГМУНДА ФРЕЙДА (НА ПРИКЛАДІ ФІЛЬМУ ДЕРРЕНА АРОНОФСКИ «ЧОРНИЙ ЛЕБІДЬ»)

Наукова керівниця: Чоп Т.О.

Tovpyshko A.

Ternopil Ivan Puluj National Technical University

SIGMUND FREUD'S THEORY OF MOTIVATION (BASED ON THE EXAMPLE OF DARREN ARONOFSKY'S FILM «BLACK SWAN»)

Ключові слова: мотивація, Зигмунд Фройд, Даррен Аранофські

Keywords: motivation, Sigmund Freud, Darren Aronofsky

Мотивація — сукупність рушійних сил, які спонукають людину до виконання певних дій; процес свідомого вибору людиною того чи іншого типу дій, які визначаються комплексним впливом зовнішніх і внутрішніх факторів (відповідно стимулів і мотивів).

Серед відомих учених ХХ ст. особливе місце належить Зигмунду Фройд, який вважав, що головним регулятором людської поведінки є не свідомість, а несвідоме. За покровом свідомості прихований глибинний "пласт", неусвідомлюваних особистістю могутніх прагнень, потягів, ваблень, бажань. Фрейд зіткнувся з тим, що ці неусвідомлені переживання і мотиви можуть серйозно ускладнювати життя і бути причиною нервово-психічних негараздів.

Свого роду відео посібником з вивчення теорії мотивації З. Фрейда можна вважати психологічний трилер американського режисера Даррена Аранофські «Чорний лебідь». Фільм розповідає історію молодої, талановитої балерини Ніни, яка є втіленням чистоти, невинності і світла, та яка отримала головну роль у постановці «Лебединого озера». З часом головна героїня поступово починає підозрювати, що у неї з'явилася конкурентка в особі іншої балерини — Лілі, яка у фільмі ототожнюється з темною стороною Ніни, адже слово Ліліт у Талмуді означає «демон з жіночим обличчям».

Згідно з теорією Зигмунда Фрейда, мотивація Ніни у фільмі "Чорний лебідь" криється в її невротичних конфліктах, нерозв'язаних дитячих травмах та боротьбі між свідомим і несвідомим. За відсутності інтересу до інших у центрі уваги головної героїні фільму виявляється її власна персона — і розвивається манія величчя, власна особистість видається всезнаючою та всемогутньою. Людина перетворює себе на Бога.

Згідно з теорією особистості Фрейда, структура психіки людини складається з трьох основних компонентів: Воно (Id), Я (Ego) і Над-Я (Super-ego). Саме взаємодія та конфлікти між цими структурами визначають поведінку, думки та емоції особистості. В контексті концепції Фрейда, мотивація Ніни у фільмі "Чорний лебідь" укорінена в її невротичних конфліктах, нерозв'язаних дитячих травмах та боротьбі між свідомим і несвідомим. Розглянемо основні аспекти її мотивації з психоаналітичної точки зору:

1. Нарцисизм:

У психоаналізі нарцисизм розглядається як спрямування лібідо (психічної енергії) на власне Я. За Фрейдом, певна міра нарцисизму є нормальною і необхідною для здорового функціонування особистості, але його надмірність призводить до патології.

У фільмі Ніна демонструє патологічну форму нарцисизму, де за відсутності здорового інтересу до інших у центрі її уваги виявляється власна персона. Цей нарцисизм проявляється не у формі самозакоханості, а в маніакальній зосередженості на власному тілі, досконалості виконання і прагненні до ідеалу в балеті. Її ідентичність повністю поглинута роллю балерини, а власна цінність визначається лише через професійні досягнення.

2. Ідеалізоване Я:

Ніна демонструє надмірну зосередженість на своєму тілі та своїй майстерності як балерини. Її мета отримати роль «чорного лебедя» у балетній постановці стає нав'язливою і поглинає всі її думки та енергію. Так надмірно розвинене Над-Я Ніни (перфекціонізм, самокритика, слухняність) постійно придушує її Воно (сексуальність, агресію, творчий хаос). Її Я виявляється занадто слабким, щоб ефективно збалансувати ці протилежні сили, що поступово призводить до психологічного розпаду особистості.

3. Едипів комплекс

Едипів комплекс, запропонований Зигмундом Фройдом у рамках його психоаналітичної теорії, описує дитячу атракційність до батька протилежної статі та ревності до однакового по статі (батько-дочка, мати-син). Цей термін відображає складний набір емоцій і відносин у дитини, зокрема любов і ревності до батьків.

У фільмі ми бачимо наслідки нерозв'язаного Едипового комплексу у відносинах Ніни з владною та контролюючою матір'ю, яка переносить на дочку свої нереалізовані амбіції та тримає її під своїм постійним наглядом, в інфантильному, залежному стані, перешкоджаючи її психосексуальному розвитку. Згідно з теорією Фрейда, саме такі відносини між одним із батьків та дитиною відіграють ключову роль у формуванні особистості та сексуальності людини.

4. Прорив «Воно»:

У кульмінації фільму глядачі спостерігають вивільнення назовні Id (Воно) - сексуальності та агресії Ніни, які вона раніше вважала неприйнятними. За визначенням Фрейда, «Воно» - це несвідома частина психіки, яка містить нереалізовані бажання та підсвідомі прагнення, складається з неусвідомлених думок, фантазій, імпульсів та в певному сенсі керує нашими почуттями та поведінкою. «Воно» може проявлятися у формі снів, набридливих думок, відчуття тривоги, неконтрольованої агресії або нездорових звичок. «Воно» найчастіше намагається задовольнити примарні бажання, такі як сексуальні фантазії або агресивні прагнення, які Super Ego інгібує або перекриває. За Фройдом, механізм психологічного захисту, при якому соціально неприйнятні інстинктивні імпульси (особливо сексуальні та агресивні) перенаправляються в соціально прийнятні форми активності, як-от творчість або інтелектуальна діяльність, називається сублімацією. Балет для Ніни є основним каналом сублімації її витіснених імпульсів. Проте роль Чорного лебедя вимагає вивільнення цих придушених аспектів її особистості.

Мотивація головної героїні фільму «Чорний лебідь» Ніни є результатом глибоко вкорінених її невротичних конфліктів з матір'ю, спричинених нерозв'язаним Едиповим комплексом, нарцисичною вразливістю та боротьбою між її наполегливим прагненням до досконалості (Надсвідомим) та придушеними внутрішніми імпульсами (Підсвідомим). Прагнення балерини до ідеальної ролі стає способом сублімації та компенсації її внутрішньої нестабільності, спробою знайти визнання та любов. Проте парадокс полягає в тому, що саме роль Чорного лебедя вимагає доступу до тих аспектів її особистості, які вона все життя придушувала під впливом матері та власних захисних механізмів. Це призводить до психологічного розпаду, коли придушене "Воно" виринає назовні, руйнуючи тендітну структуру психіки героїні.

Фільм Даррена Аронофскі виступає потужною візуальною ілюстрацією фрейдистських концепцій внутрішнього конфлікту, демонструючи, як неінтегровані аспекти особистості можуть призвести до психологічної дезінтеграції та самодеструкції.